

Honti Attila¹⁵ – Ritter Krisztián¹⁶

A rövid ellátási láncok strukturális, fogyasztói és intézményi dimenzióinak integrált vizsgálata a termelői piacok tükrében

A tanulmány egy OTDK dolgozat jelentősen rövidített változata. A rövid ellátási láncok működését és strukturális kihívásait vizsgálja a termelői piacok kontextusában. A kutatás három pillérre épül: egy 118 fős, az attitűdök időbeli elmozdulását vizsgáló longitudinális fogyasztói felmérésre, kistermelői mélyinterjúkra és egyéves résztvevő megfigyelésre, valamint az önkormányzati döntéshozói szféra megkeresésére. A dolgozat ezen integrált módszertan segítségével feltárja a kínálati, keresleti és intézményi oldal meglátásait, és vázolja a fenntartható városi élelmiszerpolitikák jövőbeli fejlesztési lehetőségeit.

Kulcsszavak: rövid ellátási lánc, termelői piac, fogyasztói attitűdök, kistermelői logisztika, intézményi szabályozás, közétkeztetés.

JEL-kód: O13; Q13; Q18; R12;

An integrated investigation of the structural, consumer and institutional dimensions of short food supply chains in the light of farmers' markets

The study is a significantly shortened version of an OTDK (National Student Research Conference) thesis. It examines the operation and structural challenges of short food supply chains within the context of farmers' markets. The research is built upon three pillars: a longitudinal consumer survey of 118 respondents investigating the temporal shifts in attitudes; in-depth interviews with small-scale producers combined with a one-year participant observation; and an engagement with the municipal decision-making sector. Through this integrated methodology, the paper uncovers the insights of the supply, demand, and institutional sides, and outlines future development opportunities for sustainable urban food policies.

Keywords: short food supply chain, farmers' market, consumer attitudes, smallholder logistics, institutional regulation, public catering.

JEL code: O13; Q13; Q18; R12;

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2026.30>

Bevezetés és kutatási célkitűzések

A modern agrár-közgazdaságtan, a vidékgazdaság és a fenntartható területfejlesztés egyik leginkább artikulált kérdésköre a globális, kiterjedt élelmiszer-ellátó hálózatok és a lokalizált, alternatív élelmiszer-rendszerek közötti strukturális egyensúly megteremtése. A XXI. századi városi terek, különösen a budapesti agglomeráció élelmiszer-ellátásának biztonsága, környezeti terhelése, társadalmi beágyazottsága és gazdasági fenntarthatósága új típusú, integrált megközelítéseket igényel a szabályozók, az intézményrendszer és a piaci szereplők részéről egyaránt. A globális ellátási láncok sebezhetősége, amelyet a közelmúlt makrogazdasági és geopolitikai válságai is felszínre hoztak, felértékelte a közvetlen, helyi csatornákat. A rövid ellátási láncok olyan alternatív gazdasági modellekként funkcionálnak, amelyek képesek

¹ BSc hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék- és Területfejlesztés Tanszék, Vidékfejlesztési agrármérnök szak | BSc student, Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Institute of Rural Development and Sustainable Economy, Department of Rural and Regional Development, Rural development Engineering, attilahonti@gmail.com

¹⁶ Egyetemi docens, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék- és Területfejlesztés Tanszék | Associate Professor, Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Institute of Rural Development and Sustainable Economy, Department of Rural and Regional Development ritter.krisztian@uni-mate.hu

közvetlen, transzparens összeköttetést teremteni a vidéki élelmiszer-előállítók és a városi fogyasztói bázis között, radikálisan minimalizálva a köztes kereskedelmi szereplők számát és maximalizálva a helyben maradó, lokális hozzáadott értéket.

A kutatás alapvető célkitűzése egy olyan holisztikus, háromdimenziós elemzési keret létrehozása és gyakorlati alkalmazása volt, amely a piacot nem csupán elszigetelt fizikai értékesítési pontként, hanem a fogyasztói elvárások, a termelői kapacitások és az intézményi-szabályozási környezet metszéspontjában álló komplex alrendszerként értelmezi. Ezen integrált megközelítés mentén a kutatás négy egymásra épülő, egymást kölcsönösen kiegészítő hipotézist fogalmazott meg a hazai működési környezet sajátosságainak és strukturális feszültségeinek mélyreható vizsgálatára.

A kutatás első hipotézise szerint a helyi önkormányzatok stratégiai szinten felismerték a rövid ellátási láncok és a helyi termelői piacok jelentőségét, így azok támogatása, fenntartása és fejlesztése folyamatosan biztosított a hivatali struktúrákban és a szakpolitikai programokban, mind anyagi, mind szervezeti szempontból. A második hipotézis azt feltételezi, hogy a hagyományos diszkontláncok agresszív piaci expanziója és árversenye ellenére a személyes eladói-vevői kapcsolatokon alapuló bizalmi attitűd, a szubjektíven észlelt magas minőség és a termékek transzparens eredete továbbra is a legfontosabb döntési tényezőként jelenik meg a piaci vásárlók körében. A harmadik hipotézis értelmében a városi fogyasztók nem tekinthetők homogén tömegnek, hanem a piachoz való viszonyuk, látogatási gyakoriságuk és elvárásaik alapján jól elkülöníthető, markáns szegmensekre oszthatók, amelyek egyedi menedzsment-stratégiákat és marketingmegközelítést igényelnek. Végezetül a negyedik hipotézis azt vetíti előre, hogy a kistermelők számára a termelői piacok jelentik a legfőbb megélhetési és bevételi forrást, ám a gazdaságok növekedését, technológiai modernizációját és a stabil piaci jelenlétet a logisztikai kapacitások hiánya, az adminisztratív terhek, valamint az emberi erőforrás korlátozottsága jelentősen hátráltatja.

Elméleti háttér és szakirodalmi áttekintés

A rövid ellátási láncok fogalmi és jogi lehatárolása

A rövid ellátási lánc fogalmi lehatárolását az Európai Parlament és a Tanács vonatkozó vidékfejlesztési rendeletei olyan együttműködésként határozzák meg, amelyben a gazdasági szereplők száma minimális, a földrajzi távolság a termelés és a fogyasztás helye között szűk, és amely közvetlenül képes lokális gazdasági növekedést, foglalkoztatást, valamint társadalmi kohéziót generálni (Európai Parlament és a Tanács, 2013).

A hazai jogszabályi környezet ezt a koncepciót szigorú adminisztratív és területi határok közé szorítja. A hazai kereskedelmi törvény szabályozása értelmében a helyi termelői piac olyan értékesítési helyszín, ahol a kistermelő kizárólag a piac fekvése szerinti vármegyében, vagy a piac 40 kilométeres körzetében működő gazdaságából származó mezőgazdasági és élelmészeti termékeit kínálhatja. E szabályozás alól a budapesti termelői piacok jogalkotói kivételt képeznek, mivel a fővárosi értékesítési pontokra az ország egész területéről érkehetnek kistermelők¹⁷. Ez a szabályozási engedmény elengedhetetlen a milliós lakosságszámú metropolisz élelmiszer-ellátási diverzítésének biztosításához, és megteremt a jogi alapot a vidéki árualap közvetlen fővárosi becsatornázásához, teljes mértékben kiszűrve a nagykereskedelmi közvetítő szereplőket (Magyarország Országgyűlése, 2005).

¹⁷ A 2023. évi módosítás szerint ezek a szabályok érvényesek az állati eredetű termékekre, más kistermelői termékek már országosan is értékesíthetők (60/2023. (XI. 15.) AM rendelet, 2023).

A fenntarthatóság dimenziói és a Landais-modell

A kistermelői és családi gazdaságok fenntarthatóságának elméleti megalapozását a szakirodalomban széles körben alkalmazott Landais-modell adja, amely a fenntarthatóság kérdéskörét három, egymást kölcsönösen feltételező és erősítő pillérre helyezi. A modell elsőként a gazdasági pillért vizsgálja, amely a jövedelmezőség, a hatékonyság és a hozzáadott érték helyben tartása mellett a generációk közötti zökkenőmentes vagyon- és tudásátadást, a családi egység stabilitását és a gazdasági autonómiát elemzi. A modell rávilágít, hogy míg a multinacionális kiskereskedelmi láncok jelentős adóbevételt generálnak, az általuk kitermelt profit jelentős része elhagyja a nemzetgazdaságot, ezzel szemben a kistermelői értékesítés során realizált jövedelem teljes egésze helyben marad, multiplikátor hatást fejtve ki a helyi közösségekre. A második, társadalmi-foglalkoztatási pillér a munka összetettségének és diverzitásának fokozásán keresztül növeli a vidéki, hátrányos helyzetű térségek népességmegtartó erejét, megőrizve a hagyományos tájhasználatot és a kulturális örökséget. A harmadik, környezeti pillér pedig a szállítási útvonalak radikális lerövidítése, vagyis az úgynevezett élelmiszer-kilométerek minimalizálása révén közvetlenül csökkenti a logisztikai folyamatok szén-dioxid-kibocsátását és energiaigényét, miközben ösztönzi a biodiverzitás megőrzését, a tájjellegű fajták természetét és a vegyszermentes, kémia- és talajművelési technológiák alkalmazását (Kujáni, 2014).

Nemzetközi tapasztalatok és fogyasztói motivációk

A nemzetközi szakirodalmi tapasztalatok és empirikus összehasonlítások rámutatnak, hogy a rövid ellátási láncok fogyasztói megítélése, elfogadottsága és elsődleges hajtóerői jelentős regionális és kulturális eltéréseket mutatnak Európán belül. A mediterrán térségben, például a spanyolországi empirikus kutatások adatai alapján, a vásárlók elsődlegesen környezetvédelmi, etikai, egészségmegőrzési és gasztronómiai megfontolásokból választják a közvetlen csatornákat, kiemelt figyelmet fordítva az ökológiai minősítésekre (Galli et al., 2015; Schupp, 2016; Sylla et al., 2017; Todorovic et al., 2018; Zhang et al., 2019; Kápolnai, 2023). Ezzel éles ellentétben állnak a kelet-közép-európai, köztük a lengyelországi és hazai felmérések, ahol a fenntarthatósági és zöld hívószavak háttérbe szorulnak a lokális patriotizmus és a szolidaritás mögött. Ezen régiókban a fogyasztók elsősorban a helyi, családi gazdák és a nemzeti gazdaság közvetlen pénzügyi támogatását, valamint a személyes kapcsolat biztonságát tartják szem előtt a vásárlási döntés meghozatalakor, ami strukturálisan átértékeli a marketingkommunikációs stratégiák fókuszát (Goszczyński & Wróblewski, 2020; Kápolnai, 2023).

Alternatív REL-modellek fejlődése és tipológiája

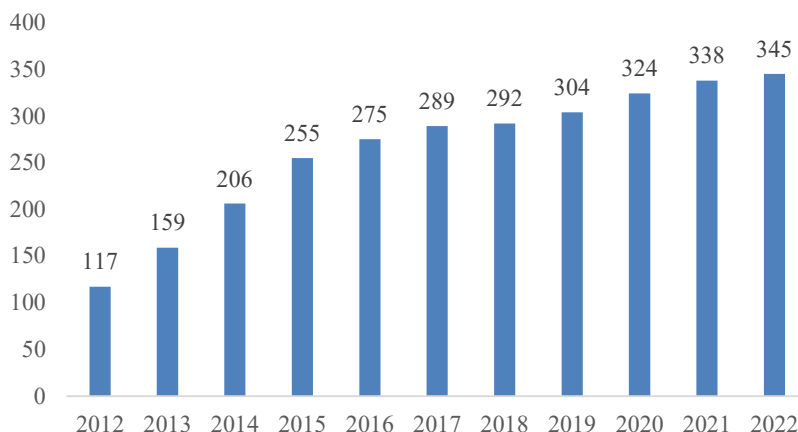
A hagyományos, fizikai jelenlétet és kötött nyitvatartási rendet igénylő termelői piacok mellett az elmúlt évtizedben számos alternatív és technológia-vezérelt rövid ellátási lánc modell nyert teret a hazai gyakorlatban is. Megjelentek a strukturáltabb, szervezett formák, mint a kosárközösségek. Ezen közösségek működési elve a digitális platformokon történő előzetes heti rendelésen és az azt követő, szigorúan koordinált, fix időszávos és helyszínű fizikai átadáson alapul, ahol a fogyasztó kész csomagot vesz át, minimalizálva a logisztikai és raktározási veszteségeket, miközben a hálózat garantálja a higiéniai és hűtési szabályok betartását (Kápolnai, 2023). Hasonlóan innovatív a közösség által támogatott mezőgazdaság rendszere Community Supported Agriculture – CSA), amelyet hazánkban egy meghatározó nonprofit tudatos vásárlói egyesület koordinál. Itt a fogyasztó és a termelő egy teljes szezonra szóló kockázat- és finanszírozás-megosztási szerződést köt, biztosítva a gazdaság tervezhető működését és stabil finanszírozását (Réthy & Dezsény, 2013, idézi Szabó, 2017). A partnergazdaságok száma a közelmúltban 20-ról 29-re emelkedett országsszerte, igazolva a modell életképességét (TVE, 2024). A technológiai és szervezeti evolúció részét képezik a külföldi mintára épülő REKO-körök is, amelyek közösségi média csoportokban szerveződő villámpiacként működnek, és hét szigorú alapelven nyugszanak,

amelyek közül a legfontosabb a közvetítő láncszemek teljes hiánya, a kizárólag saját termelésű élelmiszerek értékesítése, a kötelező előrendelés, a kölcsönös bizalom és a tagság ingyenessége. Az áruátadás meghirdetett időpontban, közterületi parkolóknál történik, rövid időablak alatt, ami radikálisan csökkenti a termelő árusítással töltött idejét (Gruvaeus & Dahlin, 2021). Végezetül a technológiai modernizáció csúcsát a digitális, okos élelmiszer-automaták és a termelői bolthálózatok jelentik, amelyek 24 órás nyitvatartásukkal áthidalják a humán erőforrás hiányát.

Hazai agrárpolitikai és intézményi mérföldkövek

A hazai agrárpolitika történelmi távlatban is kiemelten kezelte e szektort. A Tanyafejlesztési Program (2011), a Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégia 2020 célkitűzései részeként, valamint az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (2007-2013) különböző tengelyei mind a kistermelők piacra jutását célozták meg. Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap és a LEADER-pályázatok komoly infrastrukturális forrásokat biztosítottak a piaci terek fizikai megújítására, amelyet a Rövid Ellátási Lánc Tematikus Alprogram emelt stratégiai szintre 2014-2020 között. A civil és szakmai összefogást jól példázza a korábbi Pannonhalmi Nyilatkozat (2011), amely 60 aláíró szervezetével közösen sikeresen lobbizott a kistermelői élelmiszer-előállítás jogszabályi enyhítéséért (Szabó, 2017).

Az intézményi szabályozás legfrissebb és legnagyobb hatású mérföldköve a 76/2020-as kormányrendelet, amely kötelező jelleggel előírja, hogy a közétkeztetési tárgyú közbeszerzések során a felhasznált alapanyagok legalább 80 százalékát rövid ellátási láncból vagy helyi termékből kell beszerezni, kivonva a szabályozás alól a nehezen beszerezhető vagy speciális árualapokat. Ezen folyamat gyakorlati megvalósítását a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal részletes útmutatója és a Minőségvezérelt Közétkeztetési Program adatbázisai támogatják (NÉBIH, 2024; Bognár, 2022). A fejlődési út során hazánkban lényegesen nőtt a termelői piacok száma (ld. 1. ábra).



2. ábra: A helyi termelői piacok száma Magyarországon, 2012-2022 (db)

Figure 1: Number of local farmers' markets in Hungary, 2012–2022 (number)

Forrás: OKNYIR adatok alapján saját szerkesztés, 2024

Anyag és módszer

A szakirodalmi áttekintésben feltárt összefüggések rávilágítottak arra, hogy a rövid ellátási láncok és a termelői piacok működése a hazai és nemzetközi kutatásokban többnyire elszigetelt, egydimenziós megközelítésben jelenik meg, ami háttérbe szorítja a piaci szereplők és a környezet közötti dinamikus interakciókat. Ezen elméleti és gyakorlati hiányosságokból adódóan a kutatás

alapvető célkitűzése egy olyan holisztikus, háromdimenziós elemzési keret létrehozása és gyakorlati alkalmazása volt, amely a piacot nem csupán elszigetelt fizikai értékesítési pontként, hanem a fogyasztói elvárások, a termelői kapacitások és az intézményi-szabályozási környezet metszéspontjában álló komplex alrendszerként értelmezi.

A kutatás komplexitása és a vizsgált háromdimenziós keretrendszer megkövetelte a többmódszeres kutatási megközelítés alkalmazását, amely képes egyaránt számszerűsíteni a fogyasztói trendeket és mélységében feltárni a strukturális, valamint intézményi összefüggéseket. A kvantitatív pillér egy online kérdőíves felmérés formájában történt. A mintavételi eljárás során a torzítások kiszűrése érdekében a kérdőív linkje tudatosan nem olyan virtuális felületeken és csoportokban került megosztásra, amelyek eleve a környezettudatos, öko-orientált vagy piacpárti szubkultúrákat tömörítik, hanem nagylétszámú, általános tematikájú, független budapesti lakossági és kerületi közösségi csoportokban. Végül 118 teljesen releváns, hiánytalanul kitöltött kérdőív képezte az elemzési mátrix alapját, amely reprezentálja a fővárosi élelmiszer-vásárló lakosság specifikus szegmenseit.

A kérdéssor belső logikája és struktúrája egy korábbi alapvető akadémiai tanulmány (ld. Szabó & Juhász, 2013) módszertanának precíz replikációján alapul, ami megteremtette a longitudinális, azaz tízéves időtávot felölelő összehasonlítás lehetőségét. A kérdőívet természetesen hozzá kellett igazítani a jelenkori realitásokhoz, így frissítésre kerültek a hivatalos közigazgatási vármegye-elnevezések, törlésre kerültek a kiskereskedelmi piacról időközben teljesen eltűnt egykori gazdasági szereplők, és a nettó havi jövedelmi kategóriák sávhatárai is aktualizálva lettek a Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb inflációs és bérstatisztikai adatai alapján. Az attitűdök mérésére páros elemszámú, négyfokozatú Likert-skálát alkalmaztunk, amely módszertanilag tudatosan kizárta a semleges, középső válasz opcióját, döntésre és határozott értékválasztásra kényszerítve a válaszadókat az egyes tényezők megítélésében. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a középút elhagyása arra ösztönözte a bizonytalanabb válaszadókat is, hogy valamelyik irányba elköteleződjenek. Ez a kényszerített polarizáció a fogyasztói szegmentáció során különösen a „racionális piaci vásárlók” csoportjának lehatárolását árnyalta: a köztes opció hiánya miatt a pragmatikus, hibrid vásárlók nem olvadhattak be egy határozatlan középmezőnybe, hanem az egyes attitűd-dimenziók mentén egyértelműen besorolhatóvá váltak a piacot támogató vagy azt elutasító preferenciák mellé.

A kvalitatív kutatási ág megalapozását az egyik szerző oldaláról, egy budapesti kosárközösségben önkéntes szervezőként eltöltött egyéves intenzív szakmai tapasztalat és résztvevő megfigyelés biztosította. Ez a mély beágyazottság és a bizalmi viszony építése tette lehetővé a célzott, strukturált és félig strukturált mélyinterjúk lebonyolítását a kínálati és a szabályozói oldal kulcsszereplőivel. A kistermelői mintát négy olyan gazdaság alkotja, amelyek tevékenységi köre és földrajzi elhelyezkedése jól reprezentálja a láncok diverzitását, köztük két hagyományos zöldségtermesztő kistermelő házaspár, és két komplex húsmarha- és baromfitermesztő, tejfeldolgozó gazdaságot működtető szakember. Ezzel párhuzamosan az intézményi és szabályozói oldalt a fővárosi szervezet, egy fejlett budapesti kerület, valamint egy észak-magyarországi kistelepülés azon köztisztviselői és döntéshozói képviselték, akik közvetlen rálátással bírnak a piacüzemeltetésre, a közösségi kertekre, a fenntarthatósági programokra és a közétkeztetési közbeszerzések operatív folyamataira.

Eredmények és értékelésük

Demográfiai és alapvető vásárlási szokások

A demográfiai háttérváltozók statisztikai elemzése azt mutatja, hogy a kérdőívet kitöltő városi lakosság körében szembetűnően magas a női válaszadók aránya, a minta döntő többsége felsőfokú végzettséggel rendelkezik, gazdaságilag aktív, háztartásszerkezetét tekintve pedig a tipikus egy- vagy kétgyermekes városi modellt követi, erős budapesti kötődéssel. Az életkori kohorszok vizsgálata megerősíti a longitudinális folytonosságot, mivel a 10 évvel korábbi báziskutatásban

még legfiatalabbként regisztrált korosztály tagjai mára a 30-45 év közötti sávba értek, amely a jelenlegi felmérésben a második legnagyobb válaszadói bázist jelenti, igazolva a tudatos fogyasztói szokások generációs továbbélését és rögzülését. A kérdőív kitöltőinek demográfiai adatait az 1. táblázatban foglaljuk össze.

1. táblázat: A kérdőív kitöltőinek demográfiai jellemzői
Table 1: Demographic Characteristics of Questionnaire Respondents

Minta jellemzői	Leggyakrabban megjelölt kategóriák	Elemsszám (fő)	Érvényes válaszokon belüli arány (%)
Nem	nő	101	85,6
Életkor	45,1-55	44	37,3
Iskolai végzettség	felsőfokú	90	76,2
Lakhely régió szerint	Budapest	61	51,7
Település típusa	város	97	82,2
Gazdasági aktivitás	aktív	92	81
Egy főre jutó havi nettó jövedelem (ezer Ft)	151-250	35	29,7

Forrás: saját kutatás és szerkesztés, 2024

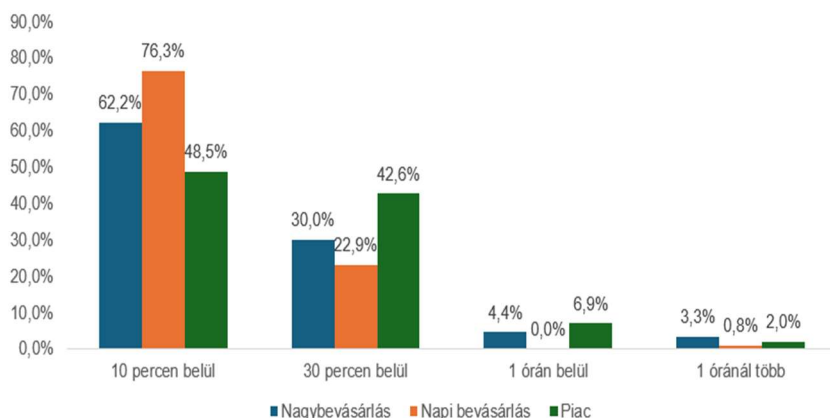
A hazai kiskereskedelmi szektor legújabb strukturális elemzései rávilágítanak, hogy a beszerzési csatornák dinamikája alapjaiban változott meg az elmúlt időszakban (Veresné Somosi & Sikos, 2024). A nagybevásárlások domináns helyszínének megválasztásában drámai strukturális átrendeződés és koncentráció figyelhető meg a 10 évvel korábbi adatokhoz viszonyítva. A hiper- és szupermarketek elveszítették korábbi abszolút piacvezető pozíciójukat, és a helyüket a diszkontláncok vették át. Ezen elmozdulás hátterében a területi expanzióból adódó kényelmes, lakóhelyközeli megközelíthetőség, valamint a vásárlásra fordított idő optimalizálása áll. A helyszínválasztási motivációk rangsorában a termékek ára egyértelműen előrelépett, ami a kutatási időszakot jellemző extrém makrogazdasági inflációs környezet és a megélhetési költségek növekedésének közvetlen következménye, tükrözve a hazai vásárlóközönség magas fokú árérzékenységét.

A hagyományos kiskereskedelem és a piacok logisztikai hálózatának összehasonlítása

A kérdőív statisztikai adatai szerint a megkérdezettek legnagyobb része, 33,9%-a hetente egyszer, míg 29,7%-a havonta két-három alkalommal tart ételmszer-nagybevásárlást, miközben 22,9% egyáltalán nem gyakorolja a bevásárlás ezen koncentrált formáját. A hagyományos üzletek megítélése során a fogyasztók a négyfokozatú skálán a legfontosabb tényezőnek a termékek frissességét és a kiváló minőséget jelölték meg, átlagosan 3,73 és 3,58 százalékban. Ezt követi szorosan az árak megfelelosége és a bankkártyás fizetés univerzális biztosítása, valamint a széles áruválaszték és a megbízható, transzparens eredet. A legkevesebb fontosságot az előrendelési lehetőségnek és az étkezési-szociális funkcióknak tulajdonították a válaszadók a szupermarketek esetében.

Logisztikai és közlekedési szempontból a nagybevásárlást végzők több mint fele 1-5 kilométer közötti földrajzi távolságból érkezik az értékesítési pontra, és döntő többségük személygépjárművet vesz igénybe a nehéz és nagy volumenű csomagok szállítása miatt, miközben a menetidő 10 percen belül alakul a többségnél. Ezzel szemben a napi szintű, kisebb volumenű beszerzéseknél a térbeli közelség még inkább meghatározóvá válik, hiszen a válaszadók közel fele egy kilométeren belüli körzetből érkezik a vásárlás helyszínére, és a gyalogos közlekedés aránya

itt már megközelíti az autósok részarányát. Ez a kettősség rávilágít arra, hogy a termelői piacoknak mind a gépjárműves, mind a gyalogos mikro-logisztikai igényeknek meg kell felelniük a versenyképesség megőrzéséhez. A különböző vásárlási helyszínekre történő utazási időket a 2. ábra szemlélteti.



3. ábra: A kitöltők megoszlása a bevásárlási helyszínekre történő átlagos utazási idő alapján (%)

Figure 2: Distribution of respondents based on average travel time to shopping locations (%)

Forrás: saját kutatás és szerkesztés, 2024

A piacokat elkerülő vásárlói szegmens strukturális motivációi

A piacműködtetés és a rövid ellátási láncok kiterjesztése szempontjából kulcsfontosságú annak a lakossági szegmensnek a részletes vizsgálata, amely szándékosan elkerüli vagy elutasítja a termelői piacokat. A válaszadók 14,4%-át kitevő elutasító réteg motivációinak elemzése rávilágít a piacok súlyos technológiai és strukturális lemaradására. Amíg 10 évvel korábbi a bevásárlás magas időigénye és a logisztikai nehézségek jelentették a távolmaradás elsődleges okát, addig a frissebb kutatásban a bankkártyás és készpénzmentes fizetési lehetőség hiánya ugrott az első helyre, miközben az időtényező háttérbe szorult.

Annak ellenére, hogy az európai uniós pénzügyi irányelvek és az innovatív digitális banki szolgáltatások a készpénzmentes tranzakciókat alapvető elvárássá tették, sok piaci árusnál a mobil terminálok bevezetésének elmaradása mögött a készpénz használatának tudatos preferálása áll. Ez éles strukturális konfliktusban van a modern városi fogyasztói igényekkel, holott a technikai feltételek ma már minimális fix költséggel biztosíthatók lennének. További meghatározó piacelkerülési okként jelent meg a hosszas keresgélés, a többszöri sorban állás kényszere, a mindent egy helyen elvéne hiánya, a rugalmatlan nyitvatartási idő, valamint a kaotikus parkolási feltételek.

A piacrajongók és a törzsvásárlói magatartás bizalmi tőke rendszere

A piacokat rendszeresen látogató fogyasztói réteg, amely a minta 85,6%-os többségét adja, ezzel szemben egy rendkívül stabil, értékvezérelt társadalmi attitűdöt mutat, amely teljes mértékben igazolja a korábbi feltételezést. A személyes, közvetlen humán kapcsolatokon alapuló interszubjektív bizalom a legfőbb kohéziós erő a láncban. A piaci vásárlók 89,1%-a törzsvásárlói magatartást tanúsít, azaz rendszeresen ugyanazokat a megszokott, jól ismert árusokat és kistermelőket keresi fel (tipikusan) szombat délelőttönként, ami a látogatottsági csúcsidezők felét adja, miközben a válaszadók harmada kivétel nélkül minden egyes héten vásárol piacon.

A nyitott kérdések kvalitatív szövegelemzése megerősíti, hogy ezt a hűséget a közvetlen emberi szimpátia, a kereskedői kedvesség, a receptek és történetek megosztása, a termékek garantált, nyomon követhető eredete, valamint a szubjektíven észlelt magasabb frissességi és ízminőségi faktor táplálja, amelyért a fogyasztók hajlandók magasabb prémium árat is megfizetni.

Fogyasztói szegmentáció az attitűdök tükrében

A hipotéziseknek megfelelően a városi fogyasztói bázis statisztikailag és attitűdalapon pontosan lehatárolható szegmensekre oszlik, cáfolva a homogén piac elméletét. A válaszadók egy része a radikális elutasítók csoportjába tartozik, akik teljes mértékben elkerülik a piacokat az említett digitális és kényelmi hiányosságok miatt. A skála másik végpontján az elkötelezett piacrajongók állnak, akik a nyitott válaszokban önmagukat érzelmileg is piacpártiként definiálják, ideértve azt a szűkebb magot, amely ételkészítés-szükségletének domináns részét közvetlenül a termelőktől szerzi be. A két végpont között helyezkedik el a racionális piaci vásárlók széles, pragmatikus bázisa, akik hibrid módon kombinálják a diszkontláncok standard kínálatát a termelői piacok előnyeivel, így célzottan csak bizonyos, magasabb rizikójú vagy specifikus árucsoportokat, például idényjellegű friss zöldségeket, gyümölcsöket, tanyasi tojást, házi tejet, kézműves sajtokat vagy füstölt húsaikat szereznek be a kistermelőktől, miközben a tartós élelmiszereket a diszkontokban vásárolják meg. A négyfokozatú Likert-skála kényszerítő jellege jelentősen hozzájárult a racionális vásárlói szegmens pontosabb dimenzionálásához. Mivel a válaszadóknak nem állt rendelkezésükre kényelmi semleges válaszlehetőség, a racionális szegmens tagjai a konkrét résztényezők (pl. ár, frissesség) megítélésekor kénytelenek voltak világos prioritásokat felállítani, ami még élesebbé tette a határokat az elkötelezett piacrajongók és a pragmatikus mérlegelők között.

A termelői oldal valósága, motivációi és piaci kihívásai

A kistermelői mélyinterjúk eredményei egyértelműen igazolják, hogy a kistermelők számára a vizsgált termelői piac alkotja az elsődleges, szinte kizárólagos értékesítési csatornát és a legfontosabb megélhetési forrást. A megkérdezett gazdák, akik többségében a 2010-es évek elején indították vállalkozásukat, egyöntetűen kiemelték, hogy a közvetlen fogyasztói találkozások és a személyes visszajelzések biztosítják azt a morális és üzleti stabilitást, amelyre gazdaságuk épül. Ezzel éles ellentétben a szállodai, éttermi és kávézó szektorral, valamint a nagyobb kereskedelmi felvásárlókkal szerzett tapasztalataik kifejezetten kedvezőtlenek, mivel a vállalati szereplők a felvásárlási árakat a végletekig leigyekeznék szorítani, a fizetési határidőket egyoldalúan meghosszabbítják, és olyan folyamatos, szeszonalitástól független igényeket támasztanak, amelyeknek egy kistermelő képtelen megfelelni. Komoly strukturális problémaként azonosították ugyanakkor a fizikai értékesítéssel, utazással és árusítással töltött idő extrém magas arányát, a vásárlóerő és a szezonális erő fluktuációját, valamint a krónikus mezőgazdasági munkaerőhiányt. A gazdák kiemelték a stabil vevőkör lassú erózióját is, amely gyakran a fogyasztók agglomerációba költözése miatt következik be, és amelynek pótlása intenzív marketingtevékenységet igényelne, amire sem idejük, sem szaktudásuk nincs.

Adminisztratív terhek, bürokrácia és támogatások kistermelői megítélése

Az interjúk egyik legfontosabb kritikai eredménye a kistermelők adminisztratív terheinek és a hivatalos támogatási rendszerekhez való viszonyának feltárása. A kisebb, családi léptékű termelők egy része tudatosan és teljes mértékben kivonja magát a támogatások és pályázatok köréből, mivel úgy vélik, hogy a megszerezhető anyagi juttatás nincs arányban a rákényszerített hatalmas bürokratikus apparátussal és ellenőrzési teherrel. Ők még a normatív területalapú támogatásokat sem veszik igénybe, preferálva a teljes pénzügyi és működési autonómiát. Azok a nagyobb kistermelők, akik élnek a pályázati lehetőségekkel, szintén rendkívül kritikusan nyilatkoznak,

mivel az elérhető források összege reálértéken alacsony, a kistermelőkre szabott specifikus kiírások száma radikálisan csökken, miközben a hatósági nyilvántartások, mint a permetezési napló, a gazdálkodási és gyártási naplók vezetése, a szigorú higiéniai engedélyeztetések teljesen felemésztik a fizikai munkától elvont idejüket. Úgy érzik, a döntéshozók és a hatóságok nem folytatnak valós párbeszédet a szektorral, a jogszabályok társadalmatisítási folyamatai formálisak, és a gazdák hangja nem jut el a szabályozási szintig.

Intézményi és önkormányzati szakpolitikai gyakorlatok komparatív vizsgálata

Az intézményi és önkormányzati szint vizsgálata során egy fővárosi szervezet, egy fejlett budapesti kerület és egy észak-magyarországi kistelepülés gyakorlatának összehasonlítása világít rá a strukturális és területi különbségekre, némileg árnyalva a kiinduló feltételezést. Amíg fővárosi és kerületi szinten a kistermelők csak egy szűkebb, prémium szegmensként jelennek meg a hatalmas, vegyes profilú vásárcsarnokokon belül, addig a vizsgált vidéki kistelepülés önkormányzata által üzemeltetett piac kifejezetten tisztán termelői karakterű. Az önkormányzati vezetők elméleti szinten teljes mértékben elismerik a helyi élelmiszer-beszerezés társadalmi, egészségügyi és környezetvédelmi előnyeit, a gyakorlatban azonban a támogatásuk szinte kizárólag a fizikai helyszín, a közterület vagy a piaci infrastruktúra alkalmi biztosítására korlátozódik. A pályázható strukturális támogatások száma alacsony, a források esetlegesek és nem mutatnak kontinuitást, ami nehezíti a hosszú távú pénzügyi tervezést. A kistelepülésen a legnagyobb valós fenyegetést a háztáji és kistermelők számának drasztikus, demográfiai okokból történő visszaesése jelenti, mivel az idősebb generációk kiesésével a fiatalok nem veszik át a gazdaságokat a szigorú előírások miatt.

A közétkeztetési kvóta és az intézményi beszállítás gátjai

Bár a 76/2020-as kormányrendelet által előírt 80 százalékos kötelező beszállítási kvóta elméletileg hatalmas és stabil felfelvevőpiacot teremtett, a gyakorlati végrehajtás terén az önkormányzati fenntartású intézmények esetében a helyi kistermelők tényleges részvétele elenyésző, szinte teljesen hiányzik. Ennek legfőbb gátja a rendkívül szigorú és rugalmatlan élelmiszerbiztonsági szabályrendszer, a folyamatos, homogén, nagy volumenű árualap megkövetelése, de a legnagyobb adminisztratív akadályt az összevont, centralizált önkormányzati közbeszerzési eljárások jelentik. Ezen merev közbeszerzési struktúrák jogilag és logisztikailag sem teszik lehetővé, hogy az intézmények sok különböző, kisebb helyi kistermelőtől daraboltan szerezzék be az alapanyagokat, mivel a pályázati kiírások a tökeerős nagykereskedelmi beszállítóknak kedveznek.

Nemzetközi városi élelmiszer-politikák és innovatív projektek

A nemzetközi integráció és a progresszív szakpolitikai programok terén Budapest kifejezetten előremutató stratégiát követ, amely hosszú távon megalapozhatja a rövid ellátási láncok rendszerszintű áttörését. A főváros csatlakozott a Milánói Városi Élelmiszer-politikai Paktumhoz, amelynek keretében hivatalos nemzetközi kötelezettséget vállalt a városi élelmezési rendszerek fenntarthatóvá tételére és a vidéki-városi kapcsolatok megerősítésére. Ezen túlmenően a főváros aktív tagja az uniós finanszírozású FoodCLIC és DIVINFOOD projekteknek. A FoodCLIC projektben kifejezetten az iskolai közétkeztetés fenntarthatóvá tételén, az információáramlás javításán és a helyi beszállítók integrálásán dolgoznak szakértők. A DIVINFOOD projekt pedig az agrobiodiverzitás gyakorlati hasznosítását célozza meg, így olyan rövid és közepes ellátási láncok létrehozására törekszik, amelyek révén az alulhasznosított vagy elfeledett növényi kultúrák, elsősorban a különböző ősgabonák és hüvelyesek hatékonyan beépíthetők a városi intézmények közétkeztetési étlapjába, közvetlen és stabil piacot biztosítva a fenntartható módon gazdálkodó hazai kistermelők számára.

Következtetések és javaslatok

A kutatás korlátai és az eredmények generalizálhatósága

A kvantitatív felmérés eredményeinek értelmezésekor figyelembe kell venni a minta sajátosságaiból fakadó kutatási korlátokat. A 118 fős válaszadói kör földrajzilag elsősorban Budapest központú, demográfiailag pedig felülreprezentáltak benne a magasán képzett (76,2% felsőfokú végzettségű) és a női (85,6%) válaszadók. Ez a mintavételi struktúra hűen tükrözi a tudatos ételmiszer-vásárlási döntéseket hozó, a piacokat és alternatív ellátási láncokat leginkább igénybe vevő városi magfogyasztók szegmensét, ugyanakkor az eredmények nem tekinthetők a teljes magyar lakosságra nézve országosan reprezentatívnak. Az így kapott összefüggések elsősorban a magasabb vásárlóerővel és iskolázottsággal rendelkező, városi fogyasztói rétegek attitűdjeit és döntési mechanizmusait írják le, a vidéki vagy alacsonyabb jövedelmű háztartások preferenciáinak feltárása további kutatásokat igényel.

Technológiai és digitalizációs imperatívusz

A három kutatási pillér eredményeinek integrált elemzéséből levonható legfontosabb tudományos következtetés, hogy a rövid ellátási láncok jövőbeli életképessége és piaci részesedésének növelése nem valósítható meg a fogyasztói elvárások és a termelői-intézményi kapacitások radikális strukturális összehangolása nélkül. A kutatás rávilágított arra a mély ellentmondásra, hogy miközben a városi fogyasztók attitűdszinten rendkívül lojálisak és nagyra értékelik a termelők által képviselt humán faktort, a mindennapi vásárlási gyakorlatban a kényelmi és digitalizációs hiányosságok miatt kénytelenek a diszkontláncok felé fordulni. Ezen feszültség feloldása érdekében a piacműködtetőknek és a termelőknek szükséges lenne bevezetniük az elektronikus, bankkártyás vagy QR-kód alapú mobiltelefonos fizetési megoldásokat. Ez az egyetlen technológiai lépés már képes lehet közvetlenül integrálni a piacot jelenleg elkerülő, de minőségre fogékony lakossági szegmenst, modernizálva a piacok vizuális és funkcionális imázsát.

Logisztikai és szervezeti innovációk

A kínálati oldalon jelentkező krónikus idő- és munkaerőhiány kezelésére a kutatás a logisztikai folyamatok rendszerszintű kiszervezését és a láncon belüli kooperációk megerősítését javasolja. A távolabbról érkező kistermelők és szövetkezetek számára hasznos lenne olyan városi vagy agglomerációs cross-docking típusú elosztó raktárak és fixen működő, közös termelői boltok létrehozása, amelyek mentesítik a gazdákat a heti többszöri, magas időkölséggel és utazással járó fizikai piaci árusítás alól, miközben az árualapjuk folyamatosan elérhetővé válik a városi lakosság számára. Az automatizált, okos ételmiszer-értékesítő boxok elterjedése szintén hatékony kiegészítő csatornaként funkcionálhat a fiatalabb, időhiánnyal küzdő fogyasztói rétegek elérésében, biztosítva a folyamatos elérhetőséget élőmunka-igény nélkül.

Intézményi híd szerep és szakpolitikai ajánlások

Végezetül az intézményi szabályozás terén a helyi önkormányzatoknak ki kell lépniük a passzív, csupán fizikai helyszínt és területet biztosító bérbeadó szerepköréből, és aktív piacfejlesztő menedzsmenttel kell fellépniük. A jogszabályban előírt nyolcvan százalékos kötelező közétkeztetési beszállítási kvóta elérése hatalmas gazdasági lehetőséget jelent, azonban ez a gyakorlatban csak akkor realizálható, ha az önkormányzatok intézményi híd szerepet töltenek be, és olyan strukturált beszállítói hálózatokat, kistermelői csoportosulásokat koordinálnak, amelyek képesek a közétkeztetési konyhák által megkövetelt nagy mennyiségű, homogén, feldolgozott és folyamatos ételmiszer-alapanyag biztosítására. Az önkormányzati támogatási rendszereket át kell alakítani az esetleges projektpályázatok felől a hosszú távon kiszámítható, normatív működési és

infrastrukturális alapok irányába, hogy a rövid ellátási láncok ne csupán elszigetelt kezdeményezések maradjanak, hanem az élelmiszer-biztonság, az agrobiodiverzitás és a fenntartható városfejlesztés szerves, tömeges bázisát képezzék.

Irodalomjegyzék

- 60/2023. (XI. 15.) AM rendelet a kis mennyiségű, helyi és marginális élelmiszer-előállítás és -értékesítés higiéniai feltételeiről. (2023). *Nemzeti Jogszabálytár*.
<https://njt.jog.gov.hu/jogszabaly/2023-60-20-7R#SZ54@POB>
- Bognár, L. (2022). *Útmutató a közétkeztetés tárgyú közbeszerzések tekintetében alkalmazandó eljárások sajátos szabályairól szóló 676/2020. (XII. 28.) Korm. rendelethez*. Budapest: Agrárminisztérium; NÉBIH.
<https://portal.nebih.gov.hu/documents/1836230/83163686/Utmutato+a+kozetkeztetes+argyu+kozbeszerzesek+tekinteteben+alkalmazando+eljarasok+sajatos+szabalyairol.pdf>
- Európai Parlament & az Európai Unió Tanácsa. (2013). Az Európai Parlament és a Tanács 1305/2013/EU rendelete a mezőgazdasági vidékfejlesztési támogatásról és a 1698/2005/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről. *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, L 347, 487–548. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1305>
- Galli, F., Bartolini, F., Brunori, G., Colombo, L., Gava, O., Grando, S., & Marescotti, A. (2015). Sustainability assessment of food supply chains: An application to local and global bread in Italy. *Agricultural and Food Economics*, 3, 21. <https://doi.org/10.1186/s40100-015-0039-0> <https://link.springer.com/article/10.1186/s40100-015-0039-0#article-info>
- Goszczyński, W., & Wróblewski, M. (2020). Beyond rural idyll? Social imaginaries, motivations and relations in Polish alternative food networks. *Journal of Rural Studies*, 76, 254–263. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.04.031>
- Gruvaeus, A., & Dahlin, J. (2021). Revitalization of food in Sweden—A closer look at the REKO network. *Sustainability*, 13(18), 10471. <https://doi.org/10.3390/su131810471>
- Kápolnai, Zs. (2023). *A helyi termékek értékesítése bevásárló közösségekben Magyarországon* (Doktori (PhD) értekezés). Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskola, Gödöllő. <https://doi.org/10.54598/002730>
- Kujáni, K. (2014). *Fenntarthatósági és rövid ellátási lánc modellek alkalmazásának hazai vizsgálata – Adaptációs lehetőségek a homokháti tanyavilág esetében* (Doktori (PhD) értekezés). Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Gödöllő. <https://doi.org/10.14751/SZIE.2014.031>
- Magyarország Országgyűlése. (2005). 2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről. Net Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500164.tv>
- NÉBIH. (2024). Nébih közétkeztetés. <https://portal.nebih.gov.hu/kozetkeztetes>
- Réthy, K., & Dezsény, Z. (2013). *Közösség által támogatott mezőgazdaság: Útmutató gazdálkodóknak a rövid élelmiszerláncokról és a termelői-fogyasztói közösségek létrehozásáról*. Ökológiai Mezőgazdasági Kutatóintézet Közhasznú Nonprofit Kft. <https://mek.oszk.hu/11700/11797/>
- Schupp, J. L. (2016). Just where does local food live? Assessing farmers' markets in the United States. *Agriculture and Human Values*, 33(4), 827–841. <https://doi.org/10.1007/s10460-015-9667-y>
- Sylla, M., Olszewska, J., & Świąder, M. (2017). Status and possibilities of the development of community supported agriculture in Poland as an example of short food supply chain. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 43(1), 201–207. <https://doi.org/10.17306/J.JARD.2017.00266>

- Szabó, D., & Juhász, A. (2013). *A piacok jellemzői fogyasztói és termelői szemmel*. Agrárgazdasági Kutató Intézet. http://repo.aki.gov.hu/48/1/A_piacok_jellemz%C5%91i_termel%C5%91i_%C3%A9s_fogyaszt%C3%B3i_szemmel.pdf
- Szabó, D. (2017). *A termelői piacok piacszerzői, termelői és fogyasztói szempontú vizsgálata* (Doktori (PhD) értekezés). Szent István Egyetem, Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, Gödöllő. <https://doi.org/10.14751/SZIE.2017.068>
- Todorovic, V., Maslaric, M., Bojic, S., Jokic, M., Mircetic, D., & Nikolicic, S. (2018). Solutions for more sustainable distribution in the short food supply chains. *Sustainability*, 10(10), 3481. <https://doi.org/10.3390/su10103481>
- TVE. (2024). tudatosvasarlo.hu. <https://tudatosvasarlo.hu/friss-minosegi-helyi-szezonalis-elelmiszer-kozossegi-gazdasagok/>
- Veresné Somosi, M., & Sikos T., T. (2024). A hazai élelmiszer diszkontok szerepe a fenntarthatóságban. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 21(1), 5–13. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2024.1>
- Zhang, X., Qing, P., & Yu, X. (2019). Short supply chain participation and market performance for vegetable farmers in China. *Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, 63(2), 282–306. <https://doi.org/10.1111/1467-8489.12299>